

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВИРІШЕННЯ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ ПРИ РОБОТІ З ОСОБИСТІСТЮ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

У статті розглядається питання побудови відносин в суспільстві з людьми з обмеженими фізичними можливостями. Наводяться приклади таких взаємодій в різні історичні епохи. Проведено аналіз ставлення до людей з обмеженими фізичними можливостями в країнах з різним соціально-економічним розвитком.

Основна увага приділяється аналізу причин ізоляції системи спеціальної освіти від інших соціальних інститутів, а також особливостям становлення радянської системи спеціальної освіти.

Розглядається історія ставлення різних епох та суспільств до народження та життя дітей з різними порушеннями у фізичному й інтелектуальному розвитку.

Ключові слова: *люди з обмеженими фізичними можливостями, відносини, історична епоха, загальнолюдські цінності, соціально-психологічна підтримка, права та свободи.*

Постановка проблеми. На сьогодні більшість досліджень звертає увагу на те, що учні з обмеженими можливостями проявляють себе краще в інтегрованих, інклюзивних класах у порівнянні зі спеціальними класами. Більш того, підходи і методи інклюзивної освіти не тільки можуть принести користь дітям з обмеженими можливостями, а й для суспільства звичайних учнів, педагогів, шкільної спільноти також можуть бути корисними.

При цьому головною перешкодою для інклюзивної освіти є негативне соціальне ставлення до дітей з фізичними вадами.

В історичному плані інтеграційні процеси в педагогіці посилювалися в міру розвитку цивілізованих стандартів життя і гуманізації соціальної сфери.

Аналізуючи становище людей з вадами в економічно розвинених суспільствах в різні часи історичного розвитку, можна сказати, що на той потенціал, який у них був, забезпечення прав і свобод людям з обмеженими можливостями відбувався на недостатньому рівні.

Розглядаючи сьогодення людей з обмеженими фізичними можливостями в Україні, доводиться констатувати недостатність установ, які ведуть роботу з надання їм соціально-психологічної, медичної, юридичної, освітньої та економічної підтримки. Однією з найважливіших проблем цієї категорії суспільства є незалученість їх у суспільне життя та виробництво матеріальних благ, що є негативним.

Вивчення проблем людей з обмеженими фізичними можливостями показує, що їхні можливості в сфері освіти та працевлаштування, забезпечення житлом, участь в суспільно-політичному, культурному та економічному житті значною мірою обмежені.

Байдужість, а в деяких випадках, і негативне сприйняття в суспільстві інвалідності впливає на ставлення людей з обмеженими фізичними можливостями до них самих. Політичні еліти суспільства декларують цінності рівності прав та солідарності між всіма прошарками цього суспільства, але, щодо людей з обмеженими фізичними можливостями, спостерігається зовсім інша картина. В суспільстві сформована думка поклоніння людині здоров'ю, красі, високому соціальному статусу та добробуту. По-

іншому будуються відносини з людьми, які наділені певним соціальним «тавром», де люди з обмеженими можливостями, в першу чергу, сприймаються інвалідами, а потім людьми, і стосунки з ними будуються на базі опіки, де обмежені фізичні можливості є об'єктом догляду та обслуговування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кожне суспільство розуміє інвалідність по-різному, і для кожного поняття «інвалідність» має в чомусь відмінне значення. Отже, чому так важливо знати ставлення суспільства до людей з інвалідністю або до осіб із особливими потребами? І.Айжен та М.Фішбайн стверджують, що, знаючи ставлення, можна передбачити поведінку й наміри людей. Натомість, знаючи поведінку інших людей, легше визначити ті сфери життя, де людина з обмеженими можливостями не має рівних можливостей на відміну від інших громадян, бо виступає об'єктом дискримінації [17, с.60].

Дослідивши деякі історичні аспекти ставлення до людей з обмеженими фізичними можливостями, можна констатувати, що в західноєвропейському середньовіччі панувало уявлення про фізичні вади як покарання за гріхи або приналежність цих людей до знахарів чи чаклунів. Такий ярлик часто призводив до того, що людей з обмеженими фізичними можливостями уникали та боялись з ними спілкуватись і співіснувати. На цій підставі їх карали або ізолювали від суспільства[20].

Інші традиції до людей з обмеженими фізичними можливостями існували в Київській Русі, і це характерно для руської культури. Люди, що страждали на тяжкі недуги та мали обмежені фізичні можливості в Київській Русі, були об'єктами благодійності та милосердя, починаючи від князів, духовенства до простого люду. Діти та дорослі, чий розвиток відрізнявся від загальноприйнятої норми, викликали співчуття. Суспільство сприймало їх через призму печаті Бога, і це історично доведено сонмом блаженних та юродивих, які з часом були визнані церквою святими [4].

У китайському суспільстві інвалідність і досі стигматизована: сім'я соромиться такого члена родини, особливо якщо людина має порушення інтелекту [19]. Таким чином, негативне ставлення у суспільній свідомості до дітей з особливими потребами прокує батьків захищати та оберігати своїх дітей від суспільства, тим самим ненавмисно заважаючи приймати самостійні рішення і бути суспільно активнішими [22], що може мати для них негативні наслідки вже у дорослому житті.

Японці також неохоче контактують з особами з обмеженими можливостями на побутовому рівні. Порівнюючи результати дослідження Т.Ташибана і К.Ватанабе і дослідження, проведеного Зентокурена у 1962 році, можна побачити, що ставлення японського суспільства до людей з обмеженими інтелектуальними можливостями змінилося за цей період [23]. Найбільші зміни в поглядах спостерігалися в питаннях інтеграції дітей з обмеженими можливостями у шкільну спільноту, участі таких осіб у різних заходах на рівні з іншими.

Що стосується освіти людей з особливими потребами, то Міністерство освіти Японії «відкрито не заохочує інклюзивну освіту, але підкреслює важливість спільних заходів зі школами для людей з обмеженими можливостями для підвищення обізнаності дітей, які не мають інвалідності» [18]. Утім, саме місцеві ради з освіти вирішують, де навчатимуться особи з особливими потребами — у спеціальних чи в загальноосвітніх школах. Крім того, японська система освіти залишається дуже конкурентною та структурованою, що робить участь осіб з обмеженими можливостями ще проблематичнішою.

В індійському суспільстві співіснують два погляди на інвалідність, і в обох випадках релігійні переконання відіграють дуже важливу роль. З одного боку, населення до інвалідів ставиться з жалістю, і деякі з них вважаються навіть священними. Відомо, що

впродовж усієї історії Індії держава в особі її правителів піклувалася про таких людей [24]. Релігія також заохочувала поблажливе ставлення до інвалідів. В індуїстській традиції під час “шарад” інвалідам слід подавати милостиню. Не можна недооцінювати і роль іншої релігії у формуванні ставлення до таких людей, а саме ісламу. Так, один з його указів, “закат”, закликав людей робити пожертвування для бідних та інвалідів. В контексті цієї традиції інвалідність сприймалася як доля, котру неможливо змінити, тож належить терпіти [25].

З іншого боку, в Індії велими поширеними є уявлення про “карму”. Виходячи з вірування в реінкарнацію, гріхи людини в минулому житті можуть виявитись у форму інвалідності у житті теперішньому [24]. Як зазначає Нідхі Сингал у праці “Забута молодь: Інвалідність і розвиток в Індії”, тут вважають, що якась “могутня і справедлива сила” покарала людину та її сім’ю інвалідністю за “гріхи або інші аморальні вчинки, відомі чи невідомі” [25].

Мета статті – розкрити теоретичні і практичні аспекти вирішення сучасних соціально-психологічних проблем при роботі з особистістю з обмеженими фізичними можливостями.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Зміни економічного та суспільно-політичного розвитку внесли певні корективи у ставлення суспільств до людей з обмеженими фізичними можливостями. Всі ці зміни лежать в таких площинах: по-перше, в суспільствах перестали замовчувати наявність людей з обмеженими фізичними можливостями, по-друге, під цих людей були створені державні структури, які безпосередньо їм допомагали, по-третє, стали розроблятися технології соціально-психологічної, медичної, економічної підтримки, по-четверте, для забезпечення рівних прав та можливостей створені навчальні заклади різних рівнів та санаторно-оздоровчі комплекси, по-п’яте, люди з обмеженими фізичними можливостями отримали змогу брати участь у діяльності виборчих органів та створювати свої об’єднання та громадські організації

Практика педагогічної інтеграції, яка реалізує ідею інклюзивної освіти (включеного), знаходить все більше визнання серед прогресивних педагогів, вчених і громадських діячів. Спільне навчання здорових дітей і дітей з обмеженими можливостями розвитку в рівній мірі відповідає освітнім інтересам обох груп дітей. Головний принцип інклюзії - це доступність освіти для всіх категорій дітей та культивування рівних можливостей в освіті, що відповідають різним потребам всіх дітей.

Інтегроване (або включене) навчання - це термін, який застосовується для опису процесу навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітніх школах. Інклюзивна освіта - це більш широкий термін, який вважає процес інтеграції в плані забезпечення доступності освіти для всіх і розвиток загальної освіти в плані пристосування до різних потреб усіх дітей.

Інклюзивом (включенням) називається зобов'язання, що базується на тому, що кожна дитина буде навчена на максимальному відповідному рівні в класі або в школі, де буде проходити це навчання.

Інклюзивом (включенням) називається зобов'язання, засноване на тому, що кожна дитина буде навчена на максимальному рівні, відповідним їй, в класі або в школі, де буде проходити це навчання.

Обидва терміни, як правило, використовуються для опису процесу забезпечення доступу до освіти для дітей з особливими потребами. У міжнародній практиці (ЮНЕСКО) термін «інтегрована освіта», яким описувався даний процес, був замінений терміном «інклюзивна освіта».

Забезпечуючи соціальну захищеність людей з обмеженими фізичними можливостями, кожна держава покликана створювати їм необхідні умови для індивідуального розвитку, реалізації творчих здібностей і професійних та виробничих можливостей шляхом обліку їхніх потреб у відповідних державних програмах, надання соціальної допомоги в передбачених законодавством видах та формах з метою усунення перешкод у реалізації ними прав на охорону здоров'я, працевлаштування, забезпечення освітию та професійною підготовкою, житлових та інших соціально-економічних прав.

Зважаючи на зазначене вище, ми не вважаємо, що сьогодні суспільства такі досконалі, що людині з обмеженими фізичними можливостями живеться дуже комфортно. Але коли в суспільстві проблема виводиться на поверхню і створюється прецедент для її обговорення з метою зміни ставлення до неї та розроблення певних стратегій, то це вже прогрес, і саме такі кроки забезпечують поступ до побудови громадянського суспільства, яке буде намагатися забезпечити рівність прав та свобод всім громадянам, незалежно від їхнього віросповідання, політичних вподобань та фізичних можливостей.

Поступово суспільство перестане сторонитися або байдуже ставитись до тих, хто в ньому співіснує, і забезпечить можливості та права для своїх громадян бажати та втілювати ці бажання в життя за допомогою чітко вибудованої структури взаємовідносин та взаємодії людей у суспільстві.

Реалізація інклюзивної освіти в суспільстві вимагає національної рішучості в двох контекстах - в суспільній свідомості і в поліпшенні відносин і соціального забезпечення - для визнання всіх людей суспільства як громадян. Міжнародна статистика показує, що в суспільстві більш ніж 10 відсотків дітей народжуються з відмінними фізичними особливостями в порівнянні з іншими дітьми, відрізняються від здорових дітей розумово і фізично. Ця група дітей в якості «дітей з обмеженими можливостями» знаходиться в полі зору відповідальних осіб в освіті та вихованні різних країн; нині в багатьох країнах для їх освіти і виховання розроблені та реалізовані спеціальні програми. Ці програми були розроблені відповідно двом підходам, існуючим у цій області [3, с.20].

Реалізація інклюзивної освіти та виховання надає можливість щодо перегляду того, що в будь-якому суспільстві висувано в якості системи освіти і виховання. Оскільки саме така система створює базу інфраструктуру всієї суспільної структури суспільства і взаємовідносин між людьми, то принципи, що регулюють місце людини в системі освіти і спосіб оцінки цих людей в цій системі, вважаються відображенням місця і цінності індивіда в суспільстві.

Усвідомлюючи теоретичну обмеженість терміну «орієнтації на учня», в якій освітньою проблемою вважалися учні, на цій же основі деякі діти були розглянуті різними і мають недосконалість (інвалідність). «В останні роки почалися пошуки нових методів для того, щоб вирішити проблеми дітей з обмеженими можливостями у звичайних класах. Припущенням цієї дії було те, що труднощі виникають в результаті спектральної взаємодії, частина якої пов'язана з учнями, а інша частина з рішенням вчителів. У цьому новому мисленні замість групування учнів в спеціальних групах передбачається, що всі діти є винятковими (з обмеженими можливостями). В результаті, необхідно, щоб реакції на дітей були індивідуальними, а особистість учнів користувалася повагою [6, с. 86].

Успішне просування школи до такої моделі визначається наступним рядом психолого-педагогічних умов:

- облік специфічних освітніх потреб і потенціалу дітей з обмеженими можливостями;

- виявлення різних форм психолого-педагогічної підтримки даної категорії дітей в процесі навчання;
- використання гнучких сучасних технологій навчання, включаючи варіативні інформаційні технології, спрямовані на індивідуалізацію і персоналізацію навчання дітей;
- визначення дидактичних особливостей спільного навчання дітей різних категорій здоров'я в загальноосвітній школі;
- застосування розвиваючих форм і методів навчання дітей з обмеженими можливостями.

Побудова продуктивної практики адаптації нетипових дітей можливе при дотриманні та обліку наступних принципів:

Принцип доступності означає не тільки підсилене навчання для дітей з обмеженими можливостями, а й необхідність пошуку певних способів, методів і засобів навчання, що максимально відповідають силам і можливостям дітей, актуальною фазі їх розумового, морально-соціального та фізичного розвитку. Крім того, даний принцип виражає імператив рівних можливостей в плані організації навчання, тобто вимагає доступність самого простору і системи навчання для дітей з обмеженими можливостями.

Принцип природодозцільності і здоров'язбереження вважає, що в побудові навчання дітей з обмеженими можливостями необхідно враховувати природні особливості їх розвитку і формування в природному середовищі, а саме навчання має відповідати природним механізмам розвитку цих дітей, законам і логіці їх природного розвитку, сприяти справі зміцнення здоров'я, фізичного і психологічного благополуччя дітей. Крім цього, необхідно забезпечувати зв'язок з природою в змісті навчання, спиратися на закономірності і процеси навколишнього природного світу в засвоєнні знань, формувати екологічні знання і світогляд.

Принцип зв'язку з життям, з практикою вимагає постійного взаємозв'язку процесу засвоєння знань з їх застосуванням в житті. Він передбачає співвідношення змісту освіти і форм навчально-виховної роботи з перетвореннями в економіці, політиці, культурі і всього суспільного життя країни і за її межами з тим, щоб забезпечити не тільки дієвість знань, але успішну соціалізацію.

Принцип предметно-практичної діяльності в навчанні дітей з обмеженими можливостями передбачає використання наочності, стимулювання сенсорно-маніпуляційної активності.

У розвитку дітей з обмеженими можливостями дефіцит предметно-практичних дій нічим не може бути заповнений і компенсований. Тому необхідно обов'язкове включення елементів практичної діяльності, ручної праці в навчання, застосування трудової практики у вихованні з досягненням соціально корисного результату. В освоєнні знань важливо спиратися на різні форми експериментування дітей з навчально-пізнавальним матеріалом як основи формування навчальної діяльності

Принцип оптимізму передбачає спиратися на позитивні почуття в навчанні дітей, зміцнення їх віри в обов'язковий успіх навчання, враховувати педагогом реальний рівень знань учнів, формування у них упевненості в своїй силі, здібностях, можливостях.

Принцип самостійності передбачає подолання залежності дітей з обмеженими можливостями від педагогів та інших дорослих, коли враховуються всі прояви природної схильності дітей до самостійної діяльності, а також свідоме створення оптимальних умов для розвитку самостійності в діяльності і мисленні учнів.

Принцип поєднання індивідуального підходу та колективної діяльності в навчанні передбачає зв'язок інтересів особистості дитини з інтересами групи, розкриття

індивідуальності в спільно-розподіленій діяльності учнів, застосування різних форм і елементів співпраці дітей у навчальному процесі.

Принцип прийняття передбачає безумовне позитивне ставлення до дітей з обмеженими можливостями як рівним учасникам навчального процесу поряд з іншими дітьми, визнання їх такими, якими вони є, без акцентування їх особливостей, що ускладнюють повноцінне навчання.

Принцип толерантності передбачає терпимість до відмінностей дітей з обмеженими можливостями від інших дітей, розуміння, повагу їхньої поведінки і взаємодії, їх позицій і думки, повне виключення будь-яких форм прояву насильства і нетерпимості в класі. Даний принцип спрямований на встановлення безпечної атмосфери в навчальному процесі та формування почуття захищеності у дітей з обмеженими можливостями.

Принцип фасилітації означає пріоритет заходів і методів педагогічної допомоги, сприяння, підтримки і участі в освітньому процесі. Даний принцип означає культивування цінності взаємодопомоги і участі серед дітей в навчальному процесі, позбутися байдужості і відчуження в міжособистісних відносинах, встановлення гуманних норм і стандартів життєдіяльності в класі.

Принцип ампліфікації (розширення) дитячого розвитку означає: учневі, наскільки це можливо, повинен бути наданий широкий вибір різноманітних видів діяльності, тоді у нього з'являється шанс знайти ті з них, які найбільш близькі його здібностям і інтересам.

Принцип синтонічності вважає встановлення комунікативно розвиненого середовища навчальної взаємодії, яка характеризується домінуванням згоди, чуйності, дружніх взаємин серед дітей, заснованих на взаємних симпатіях і розташуванні один до одного.

Принцип самореалізації означає залучення сильних сторін особистості дитини з обмеженими можливостями в навчальному процесі, максимально можливе розкриття його внутрішніх потенціалів і здібностей, дотримання особистісного підходу в навчанні, апеляцію до самосвідомості і гідності дитини з обмеженими можливостями як повноцінної особистості.

Дотримання психологічних принципів побудови адаптивного освітнього середовища створює необхідну соціально-психологічну атмосферу сприятливого існування і розвитку дітей з обмеженими можливостями в освітньому процесі.

На сьогодні в Україні нарешті створено доступ до освітніх послуг дітям з особливими потребами. Створюються умови для забезпечення прав і можливостей осіб з особливими освітніми потребами для здобуття ними освіти на всіх рівнях освіти з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів.

Утворюються інклюзивно-ресурсні центри, які є установами з метою забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини, надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг та забезпечення їх системного кваліфікованого супроводу.

Такі центри розраховані не більш як на 7 тис. дітей, які проживають на території об'єднаної територіальної громади, та не більш як на 12 тис. дітей, які проживають у місті.

Основними завданнями інклюзивно-ресурсного центру є:

- проведення комплексної оцінки з метою визначення особливих освітніх потреб дитини, в тому числі коефіцієнта її інтелекту, розроблення рекомендацій щодо

освітньої програми, надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг відповідно до потенційних можливостей дитини;

- надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дітям з особливими освітніми потребами;
- надання консультацій та взаємодія з педагогічними працівниками з питань організації інклюзивного навчання;
- надання методичної допомоги педагогічним працівникам щодо особливостей організації надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг таким дітям;
- консультування батьків або законних представників дітей з особливими освітніми потребами стосовно мережі закладів освіти, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти, та зарахування до цих закладів;

Заклади освіти за потреби утворюють інклюзивні та/або спеціальні групи і класи для навчання осіб з особливими освітніми потребами.

Для забезпечення ефективності навчально-виховного процесу у класі з інклюзивним навчанням кількість учнів з особливими освітніми потребами становить: одна - три дитини із числа дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, затримкою психічного розвитку, зниженим зором чи слухом, легкими інтелектуальними порушеннями тощо.

Для кожної дитини з особливими потребами у школі має розроблятися індивідуальний план розвитку, а розклад уроків складатися з урахуванням індивідуальних особливостей їх навчально-пізнавальної діяльності, динаміки розумової працездатності тощо.

Висновки. З огляду на вищесказане, можна зазначити, що інклюзивна освіта являє собою систему, що володіє гнучкістю і вважається політикою, яка відіграє важливу роль в суспільному прогресі. Всі діти і дорослі незалежно від статі, віку, раси, здібностей або інвалідності можуть брати участь в цьому утворенні і користуються повагою. Така система надає відповідну освіту для всіх учнів в звичайних школах, переважно в найближчій школі від місця проживання учня.

Освіта є правом для всіх дітей, а інклюзивна освіта направлена на досягнення всіма дітьми відповідної й ефективної освіти в своєму суспільстві. Інклюзивна освіта, з підтвердженням того, що кожна дитина унікальна і має різну швидкість і здатність вчитися, розширює свою увагу на дитині. Інклюзивна освіта є частиною розвитку, а розвиток має бути загальною справою.

Загалом побудова адаптивного освітнього середовища навчання дітей з обмеженими можливостями розвитку передбачає облік певних закономірностей, які в руслі освітньої інтеграції знаходять статус вихідних вимог або імперативів проведення освітньої діяльності. Серед таких виступають наступні:

- освітнє середовище співвідносне розвитку в ній особистості;
- педагог і той, хто навчає виступають в ній в ролі суб'єктів;
- організація в ній носить соціально-особистісний характер;
- освітнє середовище являє собою сукупність зовнішніх і внутрішніх умов забезпечення повноцінного розвитку і соціалізації особистості;
- освітнє середовище культурно свідоме, оскільки саме в ньому можливе переосмислення старих і створення нових культурних норм в процесі освіти;
- освітнє середовище варіативне (педагог і той, хто навчає мають

можливість будувати свою освітню траєкторію на підставі власних потреб і відповідно до свого напрямку розвитку);

- освітнє середовище передбачає вибір навчальних методик, спрямованих на різні способи діяльності педагога і студента;
- будь-яка діяльність її суб'єктів є креативною і дослідницькою;
- освітнє середовище спрямоване на формування в учнів усіх видів рефлексії, цілісної позитивної картини світу і базового життєствердного світовідчуття.

Організація адаптивного освітнього середовища в загальноосвітньому закладі передбачає здійснення допомоги дітям з обмеженими можливостями та їх сім'ям за наступними напрямками:

- реорганізація освітнього процесу;
- психолого-педагогічна діагностика проблем у розвитку дитини;
- пролонговане й адресне консультування;
- здійснення скоординованої взаємодії з різними службами і організаціями з надання спеціалізованої підтримки і допомоги, забезпечення лікування, дозвілля та ін.

Однак, не існує єдино вірного варіанту, якого слід дотримуватися. Навіть інклюзивна освіта не завжди і не для всіх «особливих» дітей є кращим рішенням. Прикладом тому можуть служити діти, яким був поставлений діагноз «ранній дитячий аутизм» і діти з розладами аутистичного спектру. Оскільки головними симптомами при даному синдромі є порушення соціальної взаємодії і порушена взаємна комунікація, такі діти рідко можуть вписатися в умови не тільки загальноосвітніх шкіл, але навіть і спеціальних освітніх установ. Отже, для них необхідно шукати інші варіанти взаємодії з соціумом.

При цьому регулярний досвід безпосередньої взаємодії з людьми з особливими потребами та їх сім'ями дозволяє і дітям, і дорослим формувати більш доброзичливе і по-людськи близьке ставлення до них. Хочеться вірити, що в сучасному суспільстві регулярний, стає повсякденним, буденним, досвід безпосередньої взаємодії з дітьми і дорослими людьми з особливими потребами та їхніми сім'ями дозволить і дітям, і дорослим формувати більш доброзичливе і по-людськи близьке ставлення до них, забезпечить подальшу гуманістичну еволюцію соціуму в цілому. Для такої віри сьогодні є і ціннісні, і раціональні, і навіть цілком прагматичні підстави.

Література

1. Авер'янова Н. М. Соціалізація студентів з особливими потребами в умовах трансформацій українського суспільства // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Тези доповідей. – К.: ВМУРоЛ «Україна», 2007. – 484 с.
2. Айшервуд М. М. Повноцінне життя інваліда / Пер.с англ. - М.: Педагогіка, 2001.
3. Алехина С.В. О мониторинге инклюзивного процесса в образовании // Инклюзивное образование: методология, практика, технологии: матер. междунар. науч. конф. М.: МГППУ, 2011.
4. Гаврилушкина О.П. Взаимодействие дошкольников в инклюзивной группе детского сада // Инклюзивное образование: методология, практика, технология: матер. междунар. науч. конф М.: МГППУ, 2011.

5. Грачов Л. К. Програма соціальної роботи з батьками, що мають інвалідів. -Г., 2002.
6. Даниленко В. Матеріали та пропозиції щодо становища інвалідів в Україні і шляхів його поліпшення // Основи здоров'я та фізичної культури: науково-методичний – 2006. - №1.
7. Декларация о правах инвалидов : принята резолюцией 3447 (XXX) Генеральной Ассамблеи от 9 декабря 1975 года [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/disabled.shtml.
8. Декларация прав ребенка : принята резолюцией 1386 (XIV) Генеральной Ассамблеи ООН от 20 ноября 1959 года [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/childdec.shtml.
9. Дікова-Фаворська О. М. Актуальні проблеми соціальної інтеграції осіб з особливими потребами // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Тези доповідей. – К.: ВМУРоЛ «Україна», 2007. – 484 с.
10. Добровольская Т. А., Шабалина Н. Б. Инвалиды: дискриминируемое меньшинство?// Социс. 2002. №5.
11. Пасторова А. Ю. Как делятся люди? / А. Ю. Пасторова // Синдром Дауна XXI век. — 2013. — № 2. — С. 42—46.
12. Социальная работа с инвалидами. Настольная книга для родителей / Под ред. Е. И. Холостовой. – М.: Институт социальной работы, 2008.
13. Кетриш Е. В. Эволюция отношения общества к детям с нарушениями в развитии / Е. В. Кетриш // Научный диалог. — 2015. — № 7 (43). — С. 8—26.
14. Постанова КМУ від 9 серпня 2017 р. № 588 Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2017-%D0%BF>
15. Ситаров, В. А. (2013) Проблема социальной адаптации детей с ограниченными возможностями развития в образовательной сфере [Электр. ресурс] // Информационный гуманитарный портал «Знание. Понимание. Умение». Проблемы педагогики и психологии 2013 — №3
16. Смирнова Е.Р. Инклюзивное образование детей-инвалидов / Е.Р. Смирнова и др. // СОЦИС: научный журнал. 2007.-№ 5.
17. Ajzen I. Understanding Attitudes and Predicting Social Behavior / I. Ajzen, M. Fishbein // Englewood. — Cliffs : Prentice Hall, 1980. — 278 p
18. [Center for International Rehabilitation, 2005] Center for International Rehabilitation. Regional report on Asia [Electron resource] / International Disability Rights Monitor. — 2005. — 181p. — Mode of access : http://idrmnet.org/pdfs/CIR_IDRM_Asia_05.pdf.
19. [Chen, 1994]. Chen J. Child disability and family needs in the People's Republic of China / J. Chen, R. Si-meonsson // International Journal of Rehabilitation Research. — 1994. — No. 17. — P. 25—39.
20. Inforum Selbstbestimmer Assistenz behinderten Menschen E.V. Ausgabe 3/1998 “Fnstalt fur Behderte” von Elke Barth.
21. Meyra Rehabilitations.Das Grosse Program der kleintn Hilfen Ausgabe November, 1996, 171 c.
22. Takamine Y. Disability Issues in East Asia: A Review and Ways Forward [Electron resource] / Y. Takamine // The World Bank. — 2003. — Mode of access : <http://siteresources.worldbank.org/DISABILITY/Resources/Regions/East-Asia-Pacific/DisIssuesTakamine.pdf>.

23. Tachibana T. Attitudes of Japanese adults toward persons with intellectual disabilities: comparison over time and across countries / T. Tachibana, K. Watanabe // *Education and Training in Developmental Disabilities*. — 2004. — No. 39. — P. 227–239.

24. Mazurek K. *Comparative Studies in Special Education* / K. Mazurek // Washington (D.C.): Gallaudet University Press, 1994. — 477 p.

25. N. Singal // Working Paper 14. Research Consortium on Educational Outcomes and Poverty / University of Cambridge (UK). — 2008. — Mode of access : <http://recoup.educ.cam.ac.uk/publications/WP14-NS.pdf>.

Транслітерація

1. Aver'yanova N. M. Sotsializatsiya studentiv z osoblivimi potrebami v umovah transformatsiy ukraYinskogo suspilstva // Aktualni problemi navchannya ta vihovannya lyudey z osoblivimi potrebami: Tezi dopovIdey. — K.: VMURoL «UkraYina», 2007. — 484 s.

2. Ayshevud M. M. PovnotsInne zhittya Invalida / Per.s angl. - M.: Pedagogika, 2001.

3. Alehina C.B. O monitoringe inklyuzivnogo protsessa v obrazovanii // Inklyuzivnoe obrazovanie: metodologiya, praktika, tehnologii: mater. mezhdunar. nauch. konf. M.: MGPPU, 2011.

4. Gavrilushkina O.P. Vzaimodeystvie doshkolnikov v inklyuzivnoy gruppe detskogo sada // Inklyuzivnoe obrazovanie: metodologiya, praktika, tehnologiya: mater. mezhdunar. nauch. konf M.: MGPPU, 2011.

5. Grachov L. K. Programa sotsialnoYi roboti z batkami, scho mayut Invalidiv. -G., 2002.

6. Danilenko V. Materiali ta propozitsiyi schodo stanovischa Invalidiv v UkraYinI I shlyahiv yogo poliPshennya // Osnovi zdorov'ya ta flizichnoYi kulturi: naukovometodichniy – 2006. - #1.

7. Deklaratsiya o pravah invalidov : prinyata rezolyutsiey 3447 (XXX) Generalnoy Assamblei ot 9 dekabrya 1975 goda [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupa :

http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/disabled.shtml.

8. Deklaratsiya prav rebenka : prinyata rezolyutsiey 1386 (HIV) Generalnoy Assamblei OON ot 20 noyabrya 1959 goda [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupa :

http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/childdec.shtml.

9. DIkova-Favorska O. M. Aktualni problemi sotsialnoYi Integratsiyi osIb z osoblivimi potrebami // Aktualni problemi navchannya ta vihovannya lyudey z osoblivimi potrebami: Tezi dopovIdey. — K.: VMURoL «UkraYina», 2007. — 484 s.

10. Dobrovolskaya T. A., Shabalina N. B. Invalidi: diskriminiruemoemo menshinstvo?// Sotsis. 2002. #5.

11. Pastorova A. Yu. Kak delyatsya lyudi? / A. Yu. Pastorova // Sindrom Dauna XXI vek. — 2013. — # 2. — С. 42—46.

12. Sotsialnaya rabota s invalidami. Nastolnaya kniga dlya roditeley / Pod red. E. I. Holostovoy. — M.: Institut sotsialnoy raboty, 2008.

13. Ketrish E. V. Evolyutsiya otnosheniya obschestva k detyam s narusheniyami v razvitiі / E. V. Ketrish // Nauchniy dialog. — 2015. — # 7 (43). — S. 8—26.

14. Postanova KMU vId 9 serpnya 2017 r. # 588 Pro vnesennya zmIn do Poryadku organIzatsiyI Inklyuzivnogo navchannya u zagalnoosvItInIh navchalnih zakladah. [Elektronniy resurs]. — Rezhim dostupa :

<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2017-p>

15. Sitarov, V. A. (2013) Problema sotsialnoy adaptatsii detey s ogranicheniyami vozmozhnostyami razvitiya v obrazovatelnoy sfere [Elektr. resurs] // Informatsionniy

гуманитарний портал «Знаніє. Поніманіє. Уменіє». Problemy pedagogiki i psihologii 2013 — #3

16. Smirnova E.R. Inklyuzivnoe obrazovanie detey-invalidov / E.R. Smirnova i dr. // SOTsIS: nauchnyy zhurnal. 2007.-# 5.

17. Ajzen I. Understanding Attitudes and Predicting Social Behavior / I. Ajzen, M. Fishbein // Englewood. — Cliffs : Prentice Hall, 1980. — 278 p

18. [Center for International Rehabilitation, 2005] Center for International Rehabilitation. Regional report on Asia [Electron resource] / International Disability Rights Monitor. — 2005. — 181p. — Mode of access : http://idrmnet.org/pdfs/CIR_IDRM_Asia_05.pdf.

19. [Chen, 1994]. Chen J. Child disability and family needs in the People's Republic of China / J. Chen, R. Si-meonsson // International Journal of Rehabilitation Research. — 1994. — No. 17. — R. 25–39.

20. Inforum Selbstbestimmer Assistenz behinderten Menschen E.V. Ausgabe 3/1998 "Finstalt für Behinderte" von Elke Barth.

21. Meyra Rehabilitations.Das Grosse Program der kleintn Hilfen Ausgabe November, 1996, 171 c.

22. Takamine Y. Disability Issues in East Asia: A Review and Ways Forward [Electron resource] / Y. Takamine // The World Bank. — 2003. — Mode of access : <http://siteresources.worldbank.org/DISABILITY/Resources/Regions/East-Asia-Pacific/DisIssuesTakamine.pdf>.

23. Tachibana T. Attitudes of Japanese adults toward persons with intellectual disabilities: comparison over time and across countries / T. Tachibana, K. Watanabe // Education and Training in Developmental Disabilities. — 2004. — No. 39. — R. 227–239.

24. Mazurek K. Comparative Studies in Special Education / K. Mazurek // Washington (D.C.) : Gallaudet University Press, 1994. — 477 p.

25. N. Singal // Working Paper 14. Research Consortium on Educational Outcomes and Poverty / University of Cambridge (UK). — 2008. — Mode of access : <http://recoup.educ.cam.ac.uk/publications/WP14-NS.pdf>.

Taldonova L.A.

THEORY AND PRACTICE OF SOLVING CURRENT SOCIO-PSYCHOLOGICAL PROBLEMS AT WORK ON PERSONALITY WITH RESTRICTED PHYSICAL OPPORTUNITIES

The article deals with the issue of building relationships in society with people with disabilities. Examples of such interactions in different historical epochs are given. An analysis of the attitude towards people with disabilities in countries with different socio-economic development is conducted. The main attention is paid to the analysis of the causes of the isolation of the system of special education from other social institutions, as well as the peculiarities of the formation of the Soviet system of special education. The article deals with the history of the attitudes of different eras and societies to the birth and life of children with various disorders in physical and intellectual development.

Key words: *people with disabilities, relations, historical epoch, human values, social and psychological support, rights and freedoms.*

Талдонова Лілія Олександрівна - аспірант кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк; начальник відділу освіти Северодонецької міської ради.